

T&T KLASSIEKEN / VERTAALDE TEKSTUITGAVEN

Middeleeuwen

Karel en Elegast
Beatrijs
Lanseloet van Denemarken (gevolgd door die Hexe)
Mariken van Nieumeghen
Lanceloet en het hert met de witte voet
Elckerlijc
Esopet
Esmoreit / Lippijn
Roelandslied
Tprieel van Troyen
Van den vos Reynaerde
Vijf sotternieën
Gloriant
Floris ende Blancefloer
Renout van Montalbaen [De vier heemskinderen]
De borchgravinnen van Vergi
Esbatement van den appelboom
De reis van Sint Brandaan
Theophilus

Zeventiende eeuw

G.A. Bredero, De klucht van de koe
G.A. Bredero, Spaansche Brabander
G.A. Bredero, De klucht van de meulenaer
G.A. Bredero, Sijmen sonderoetichheit
P.C. Hooft, Warenar
J. Cats, Het Spaans heidinnetje
J. v.d. Vondel, Gijsbrecht van Amstel
J. v.d. Vondel, Joseph in Dothan

VAN KLASSE (18e t/m 20e eeuw)

Proza van Klasse, bloemlezing 18e/19e eeuw
P. Langendijk, Het wederzijds huwelijksbedrog
P. Langendijk, Don Quichot op de bruiloft van Kamacho
A.C.W. Staring, Jaromir / Marco
E.J. Potgieter, Jan, Jannetje en hun jongste kind
J.J. Slauerhoff, De laatste reis van de Nyborg

Kijk voor het actuele aanbod en het plaatsen van uw bestelling op www.taal-teken.nl

**VAN DEN VOS
REYNAERDE**

Een dierenepos

TEKST EN VERTALING

Tekstverzorging en vertaling
Hessel Adema

UITGEVERIJ TAAL & TEKEN

TER INLEIDING

Het Middelnederlandse *Reinaert*-verhaal werd naar alle waarschijnlijkheid tegen het einde van de twaalfde eeuw geschreven. Uit deze tijd is echter geen handschrift bewaard gebleven: de oudste overgeleverde tekstgedeelten van de *Reinaert* bestaan uit enkele korte handschriftfragmenten uit de 13e eeuw, de zgn. *Darmstadtse fragmenten*. De volledige versie van het befaamde verhaal is ons bekend uit twee handschriften van latere datum: het *Comburgse handschrift* van rond 1400 en het ongeveer een halve eeuw oudere *Dyckse handschrift*, dat overigens pas in 1907 werd ontdekt.

Hoewel in de beide handschriften door de kopiïsten vrijwel zeker enige wijzigingen in taal en inhoud zijn aangebracht, mag toch worden aangenomen dat de overgeleverde bronnen een redelijk beeld geven van de 12e-eeuwse oorspronkelijk tekst. Dit is zeker niet het geval met een andere overgeleverde tekst, een 14e-eeuwse bewerking van de *Reinaert*. Deze *Reinaerts Historie* is door de invloed van de toen heersende didactische literaire mode veel nadrukkelijker moraliserend van karakter.

Door allerlei toevoegingen en uitgebreide beschrijvingen werd het verhaal ruim tweemaal zo lang. Mede door de scherpere tegenstellingen en de grovere effecten mist deze bewerking de sprankelende ironie van het origineel. Maar het was wel deze bewerking die in de 15e eeuw en gedurende lange tijd daarna de grootste populariteit genoot.

Dierenverhalen en sprookjes waarin dieren een belangrijke rol speelden waren al vroeg in de middeleeuwen erg geliefd. De oudste op schrift dierenverhalen zijn in het Latijn geschreven, maar uit de 12e eeuw zijn ook een aantal Franse dierdichten bekend die later verzameld werden in de *Roman de Renart*. De inhoud van een van deze Franse verhalen, *Li Plaid* (het pleidooi), is in grote lijnen gelijk aan de eerste helft van onze *Reinaert*.

Na zijn terdoodveroordeling weet *Reinaert* in het Franse verhaal zijn vrijheid te herwinnen door te beloven op bedevaart te gaan. Zodra hij in veiligheid is, scheldt hij echter de koning en diens gevolg uit en trekt hij zich terug in zijn burcht. Het Vlaamse verhaal heeft een sterkere voortzetting. Door de introductie van de schat en het daarmee samenhangende verraad speculeert *Reinaert* op de domme hebzucht van de koning en de naïeve bezorgdheid van de koningin. Het succes van het pleidooi wint hierdoor aan geloofwaardigheid.

De stof voor de *Reinaert* mag dan ten dele ontleend zijn, door de beter uitgewerkte karaktertekening, de meeslepende verteltrant en de sterkere voortzetting overtreft het Vlaamse verhaal het Franse voorbeeld. Niets voor niets is onze *Van den vos Reynaerde* het beroemdste dierenepos uit de gehele West-Europese letterkunde.

Over het auteurschap van de *Reinaert* is met enige zekerheid weinig meer te zeggen dan dat het verhaal door één of twee Vlamingen is geschreven. In de eerste regels van de tekst wordt iets over de schrijver vermeld, maar over de interpretatie van deze proloog lopen de meningen ver uiteen. We geven de drie belangrijkste theorieën hier kort weer.

- De eerste theorie luidt dat Aernout de schrijver van het eerste deel is (tot aan de terdoodveroordeling) en dat Willem de originele voortzetting en de proloog heeft toegevoegd. Het feit dat de schrijfstijl in het tweede deel van het verhaal anders is dan die in het eerste deel zou voor dit meervoudige auteurschap kunnen pleiten.

- Een tweede theorie houdt in dat Willem de gehele *Reinaert* heeft geschreven. Aernout zou dan de auteur kunnen zijn van een ander - verder onbekend - onvolledig *Reinaert*verhaal. Deze theorie wordt gesteund door het feit dat Arnout in het Comburgse handschrift niet wordt genoemd.

- De laatste theorie gaat ervan uit dat Aernout een kopiïsten-verschrijving is voor Perrout, de auteur van *Li Plaid*. Ook deze theorie pleit dus, net als de tweede, voor een enkelvoudig auteurschap van Willem: het eerste deel is dan gebaseerd op *Li Plaid*, het tweede deel is de door hem wenselijke geachte voltooiing.

Het verschil in stijl tussen de beide delen lijkt de eerste theorie te steunen, maar hoeft niet beslist in strijd te zijn met een auteurschap van één persoon. Het is zeer goed denkbaar dat de schrijver zich bij de vertaling van het eerste deel stilistisch gebonden voelde door het origineel en in de zelfstandige voortzetting van het tweede deel in grotere vrijheid zijn gang kon gaan.

Het laatste woord over de auteurskwestie zal wel nooit gesproken worden. Maar hoe het ook zij: een scherpe ironische kijk op de samenleving, een brede algemene ontwikkeling en een welbesneden pen kan de schrijver(s) niet worden ontzegd.

De vertalingen in de reeks *Vertaald Middelnederlands* hebben slecht één pretentie: het geven van een voor iedereen leesbare, betrouwbare

weergave van het Middelnederlandse origineel. Bij de vertaling in eigentijds proza is steeds de afweging gemaakt tussen vlotte formulering en letterlijke vertaling, waarbij uiteraard inhoudelijk juistheid de eerste voorwaarde was. Stoplappen, herhalingen en omslachtige formuleringen worden doorgaans kernachtiger weergegeven, maar steeds werd gewaakt voor een weergave die te zeer in strijd zou zijn met de verteltrant van de Middeleeuwse auteur.

Vertalen is interpreteren. Noodgedwongen moest op die plaatsen waar verschillende interpretaties mogelijk zijn, in de vertaling een keuze worden gemaakt. Het verantwoorden van deze plaatsen is - als niet passend in de opzet van deze schooluitgave - achterwege gelaten.

Om dezelfde reden is afgezien van het vermelden van een uitvoerige bibliografie. We noemen uit de veelheid aan *Reinaert*-uitgaven slechts twee standaardedities. De diverse overgeleverde teksten werden diplomatisch uitgegeven in *W. Gs. Hellinga, Van den Vos Reynaerde, I Teksten, Zwolle 1952*. Een uitvoerig toegelichte kritische tekstuitgave is *D.C. Tinbergen/L.M. van Dis, Van den vos Reinaerde, 20e druk, Groningen 1972*.

H. Adema

VAN DEN VOS REYNAERDE

- Willem, die Madocke maecte,
Daer hi dicken omme waecte,
Hem vernoyde so haerde
Dat die avonture van Reynaerde
- 5 In dietsche was onvolmaket bleven,
Die Arnout niet hevet vulscreven,
Dat hi die vijte van Reynaerde dede soucken
Ende hise na den walschen boucken
In dietsche dus hevet begonnen.
- 10 God moete ons ziere hulpen jonnen!
Nu keert hem daer toe mijn zin,
Dat ic bidde in dit begin
Beede den dorpren enten doren,
Ofte si commen daer si horen
- 15 Dese rijme ende dese woort,
Die hem onnutte sijn ghehoort,
Dat sise laten onbescaven:
Te vele slachten si den raven,
Die emmer es al even malsch.
- 20 Si maken sulke rijme valsch,
Daer si niet meer of ne weten
Dan ic doe hoe datsi heeten,
Die nu in Babilonien leven.
Daden si wel, si soudens begheven.
- 25 Dat en segghic niet dor minen wille:
Mijns dichtens ware een ghestille,
Ne hads mi eene niet ghebeden,
Die in groeter hovesscheden
Gherne keert hare saken.
- 30 Soe bat mi, dat ic soude maken
Dese avontuere van Reynaerde.
Al begripic die grongaerde
Ende die dorpren ende die doren,
Ic wille dat die ghene horen
- 35 Die gherne pleghen der eeren
Ende haren zin daer toe keeren
Datsi leven hoofschelike,
Sijn si arem, sijn si rike,
Diet verstaen met goeden sinne.
- 40 Nu hoert, hoe ic hier beghinne
Het was in eenen tsinxen daghe,
Dat beede bosch ende haghe
Met groenen loveren waren bevaen.
Nobel, die coninc hadde ghedaen
- 45 Sijn hof crayeren over al,
Dat hi waende, hadde hijs gheval,
Houden ten wel groten love
Doe quamen tes sconinx hove
Alle die diere, groet ende cleene,
- 50 Sonder Vos Reynaert alleene.
Hi hadde te hove so vele mesdaen,
Dat hire niet dorste gaen:
Die hem beschuldigh kent, ontsiet.
Also was Reynaerde ghesciet,
- 55 Ende hier omme scuwede sconinx hof,
Daer hi in hadde crancken lof.

REINAERT DE VOS

Willem, die ten koste van veel nachtrust de *Madocke* schreef,
betreunde het bijzonder dat Aernout het verhaal over Reinaert
5 niet had afgemaakt en dat het dus in het Nederlands onvoltooid
was gebleven. Hij zocht Reinaerts geschiedenis op en begon
naar het voorbeeld van de Franse boeken als volgt in het
10 Nederlands. Moge God ons terzijde staan.

Om te beginnen wil ik de botterikken en de dwazen op het
15 hart drukken dit verhaal, dat toch niet aan hen besteed is, in
zijn waarde te laten als ze het ergens mochten horen. Zij lijken
sprekend op een raaf, die is immers net zo zelfingenomen.
20 Zij kraken veel gedichten af waarvan ze niet meer verstand
hebben dan ik van de namen van hen die nu in Babylonië
wonen. Ze zouden er goed aan doen hiermee op te houden.

25 Ik zeg dat niet uit eigenbelang: ik maak dit verhaal slechts
omdat een dame, die zeer aan hoofse omgangsvormen is
gehecht, mij dat vroeg. Zij verzocht mij deze geschiedenis
over Reinaert te schrijven. De criticasters, botterikken en
30 dwazen wijs ik af, maar ik wil graag dat al diegenen - arm of
rijk - het horen die eervol en hoofs willen leven en die met
35 aandacht willen luisteren.

40 Wel, luister nu hoe ik mijn verhaal begin!

Het was Pinksteren; de bomen en het struikgewas waren met
een groen bladerdek bekleed. Koning Nobel had overal laten
45 bekendmaken dat hij een hofdag wilde houden. Hij rekende
erop dat die tot zijn roem zou bijdragen; tenminste als alles
voorspoedig zou verlopen.

Alle dieren, groot en klein, kwamen naar het hof van de
50 koning, behalve de vos Reinaert. Hij had de dieren die de
hofdag zouden bijwonen, zo veel misdaan dat hij er niet heen
durfde te gaan: wie zich van zijn schuld bewust is, is bevreesd.
55 Zo was het ook met Reinaert en daarom meed hij het hof
waar hij zo slecht bekend stond.